

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2017. gada 18. maijā

lietā Nr. 2016-12-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Gunārs Kusiņš, Jānis Neimanis, Sanita Osipova, Daiga Rezevska un Ineta Ziemele,

pēc Augstākās tiesas Administratīvo lietu departamenta pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu, kā arī 19.¹ un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2017. gada 18. aprīlī tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.²¹ panta piektās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”.

Konstatējošā daļa

1. Saeima 1998. gada 14. oktobrī pieņēma likumu “Grozījumi Latvijas Sodū izpildes kodeksā”, kas stājās spēkā 1999. gada 1. aprīlī. Ar šo likumu Latvijas Sodū izpildes kodekss (turpmāk – Kodekss) tika papildināts ar septīto “A” nodaļu “Brīvības atņemšanas iestādes administratīvā komisija”.

Saskaņā ar Kodeksa 50.¹⁰ panta otro daļu brīvības atņemšanas iestādes administratīvā komisija (turpmāk – administratīvā komisija) pieņēma lēmumus par soda izpildes režīma mīkstināšanu vai pastiprināšanu notiesātajiem viena konkrēta veida cietumā vai viņu pārvietošanu uz cita veida brīvības atņemšanas iestādi, kā arī iesniedza tiesai priekšlikumus par notiesāto nosacītu atbrīvošanu pirms termiņa.

Savukārt Kodeksa 50.¹³ pants noteica:

“Notiesātais var iesniegt sūdzību, bet prokurors – protestu par brīvības atņemšanas iestādes administratīvās komisijas lēmumu 10 dienu laikā no tā pieņemšanas dienas.

Sūdzības vai protestus par brīvības atņemšanas iestādes administratīvās komisijas lēmumiem izskata tā rajona (pilsētas) tiesa, kuras darbības teritorijā atrodas brīvības atņemšanas iestāde, Kriminālprocesa likumā noteiktajā kārtībā.

Ja tiesa ir atcēlusi administratīvās komisijas lēmumu, tad šī lieta no jauna izskatāma nākamajā administratīvās komisijas sēdē.”

Saeima 2014. gada 2. oktobrī pieņēma likumu “Grozījumi Latvijas Soduzpildes kodeksā”, kas stājās spēkā 2015. gada 1. februārī. Ar šo likumu no Kodeksa tika izslēgta septītā “A” nodaļa un Kodekss tika papildināts ar septīto “B” nodaļu “Izvērtēšanas komisija”.

Kodeksa 50.²¹ panta pirmā, otrā un piektā daļa noteic:

“Notiesātais sūdzību par izvērtēšanas komisijas lēmumu var iesniegt Ieslodzījuma vietu pārvaldei 10 dienu laikā no lēmuma pieņemšanas dienas.

Ieslodzījuma vietu pārvalde notiesātā sūdzību par izvērtēšanas komisijas lēmumu izskata mēneša laikā no tā saņemšanas dienas un pieņem vienu no šādiem lēmumiem:

- 1) atstāt negrozītu izvērtēšanas komisijas lēmumu;
- 2) atcelt izvērtēšanas komisijas lēmumu.

[..]

Ieslodzījuma vietu pārvaldes lēmums nav pārsūdzams.”

2. Pieteikuma iesniedzējs – Augstākās tiesas Administratīvo lietu departaments (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs, arī Administratīvo lietu departaments) – uzskata, ka Kodeksa 50.²¹ panta piektā daļa (turpmāk – apstrīdētā norma) neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta pirmajam teikumam. Tāpēc Administratīvo lietu departaments iesniedza pieteikumu Satversmes tiesai, vienlaikus apturot tiesvedību attiecīgajā administratīvajā lietā.

Tāpat Satversmes tiesā saņemta informācija, ka sakarā ar šīs lietas izskatīšanu Satversmes tiesā Administratīvo lietu departaments un Administratīvās rajona tiesas Rēzeknes tiesu nams apturējis tiesvedību arī citās administratīvajās lietās.

2.1. Administratīvo lietu departamenta tiesvedībā ir lieta, kurā tiek izskatīta Jelgavas prokuratūras prokurora blakus sūdzība par Administratīvās rajona tiesas

tiesneša 2016. gada 25. februāra lēmumu, ar kuru atteikts pieņemt prokurora pieteikumu.

Administratīvo lietu departaments norāda, ka izskatāmajā lietā vērtējams Jelgavas cietuma izvērtēšanas komisijas 2015. gada 21. oktobra lēmums, ar kuru notiesātais tika pārcelts no slēgtā tipa cietuma augstākās režīma pakāpes uz slēgtā tipa cietuma vidējo režīma pakāpi. Šo lēmumu Ieslodzījuma vietu pārvalde (turpmāk – Pārvalde) atstājusi negrozītu. Jelgavas prokuratūras prokurors iesniedzis Pārvaldei protestu, lūdzot atcelt izvērtēšanas komisijas lēmumu, bet protests esot noraidīts. Savukārt Administratīvā rajona tiesa, atsaucoties uz apstrīdēto normu, ar 2016. gada 25. februāra lēmumu atteikusies pieņemt prokurora pieteikumu.

2.2. Apstrīdētā norma attiecoties uz izskatāmo administratīvo lietu, kurā ar pieteikumu tiesā vērsies prokurors. Administratīvo lietu departaments norāda, ka prokuroram atbilstoši Administratīvā procesa likuma 29. pantam ir tiesības būt par privātpersonas tiesību un tiesisko interešu aizstāvi, citstarp arī iesniegt tiesā pieteikumu. Tomēr no Prokuratūras likuma normām neizrietot prokurora tiesības iesniegt pieteikumu tiesā neatkarīgi no citu likumu regulējuma. Šādas neierobežoti plašas tiesības prasīt jebkuras lietas pārskatīšanu tiesā pēc būtības, neņemot vērā attiecīgos procesuālos ierobežojumus, neesot saskanīgas ar tiesību sistēmu kopumā.

2.3. Pieteikuma iesniedzējs nepiekrīt likumdevēja viedoklim par to, ka brīvības atņemšanas iestādes izvērtēšanas komisijas (turpmāk – izvērtēšanas komisija) lēmumi uzskatāmi par iestādes iekšējiem lēmumiem – tādiem, kas būtiski neierobežo notiesāto personu cilvēktiesības, un norāda, ka Kodekss nosaka notiesātajiem atšķirīgu tiesību apjomu katrā no soda izciešanas režīma pakāpēm. Atšķirības sevišķi attiecoties uz notiesāto tiesībām uz privāto dzīvi, piemēram, telefonsarunu skaitu mēnesī, ilgstošo satikšanos skaitu un ilgumu. Ja tiek pieņemts lēmums par soda izciešanas režīma pastiprināšanu, tad Kodeksā ietvertais notiesātā tiesību uz privāto dzīvi minimums tiek būtiski samazināts.

2.4. Atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas atziņām jebkuram ierobežojumam, kas ietekmē notiesātā civilās tiesības, vajagot būt pārbaudāmam tiesas procesā un sūdzības par šādiem civilo tiesību ierobežojumiem ietilpstot Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 6. panta tvērumā. Līdz ar to apstrīdētā norma ierobežojot arī Satversmes 92. pantā personai noteiktās pamattiesības.

Pieteikumā norādīts, ka, pieņemot apstrīdēto normu, likumdevēja mērķis bija atslogot tiesas no mazsvarīgu lietu izskatīšanas. Tātad apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis esot citu cilvēku tiesību aizsardzība,

jo tiesu atslogošana no vienas kategorijas lietu izskatīšanas ļaujot tām ātrāk un efektīvāk izskatīt citas lietas. Pēc Pieteikuma iesniedzēja ieskata, notiesātajam šajā gadījumā tiek liegtas tiesības uz taisnīgu tiesu. Apstrīdētā norma esot acīmredzami nesamērīga, jo būtiski aizskarot notiesātā cilvēktiesības. Savukārt sabiedrības labums esot neliels – nedaudz ātrāks tiesvedības process citās lietās.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – atbildes rakstā norāda, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

3.1. Saeima norāda, ka tiesas pieteikums Satversmes tiesā nevarot būt abstrakts, proti, tāds, kas nav saistīts ar konkrēto administratīvo lietu, un izsaka šaubas par to, ka apstrīdēto normu būtu nepieciešams piemērot izskatāmās lietas pamatā esošajā administratīvajā procesā.

3.2. Apstrīdētā norma esot aplūkojama kopsakarā ar Administratīvā procesa likumu. Saeimas atbildes rakstā pausts viedoklis, ka ar izvērtēšanas komisijas lēmumu par soda izciešanas režīma pastiprināšanu netiekot nodibināts, mainīts vai izbeigts notiesātā tiesiskais statuss un notiesātais netiekot īpaši sodīts. Turklāt notiesātā tiesību apjoms dažādos soda izpildes režīmos būtiski neatšķiroties. Lai gan notiesātā tiesību apjoms slēgta cietuma soda izciešanas režīma vidējā pakāpē atsevišķos aspektos esot mazāks nekā augstākajā pakāpē, pēc Saeimas ieskata, šādas atšķirības būtiski neierobežojot notiesātā cilvēktiesības. Tāpēc izvērtēšanas komisijas lēmums neesot uzskatāms par administratīvo aktu.

Likumdevējam neesot pienākuma nodrošināt tiesas kontroli pār izvērtēšanas komisijas lēmumu par soda izciešanas režīma pastiprināšanu. Saeima apstrīdētajā normā esot paredzējusi efektīvu tiesību aizsardzības līdzekli. To apliecinot statistikas dati par izvērtēšanas komisiju lēmumu apstrīdēšanu, proti, Pārvalde no 2015. gada 1. februāra līdz 2016. gada 13. septembrim esot saņēmusi nedaudz vairāk kā 100 sūdzību par izvērtēšanas komisiju lēmumiem un 19 procentos gadījumu izvērtēšanas komisijas lēmumu atcēlusi.

4. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – Tiesībsargs) – norāda, ka apstrīdētajā normā noteiktais liegums vērsties tiesā neesot samērīgs ar sabiedrības labumu, tāpēc apstrīdētā norma neesot atbilstoša Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

4.1. Izvērtēšanas komisija esot speciāli veidots, iekšējs, soda progresīvo izpildi regulējošs instruments, kura mērķis un būtība esot izvērtēt katra notiesātā soda izpildes norisi, piemērotos sodus par soda izciešanas režīma pārkāpumiem, kā

arī pamudinājumus. No izvērtēšanas komisijas spējas ātri un efektīvi reaģēt uz notiesātā uzvedības un personības izmaiņām un pieņemt tām atbilstošus lēmumus esot atkarīga soda progresīvās izpildes efektivitāte. Tādējādi izvērtēšanas komisijas lēmumi esot uzskatāmi par specifiskiem iekšējiem lēmumiem, kas regulē notiesāto virzību no vieglāka soda izciešanas režīma uz stingrāku un otrādi – atbilstoši notiesātā uzvedībai.

Mainot soda izciešanas režīmu, mainoties arī notiesātajam piešķirto tiesību apjoms. Tātad izvērtēšanas komisijas lēmums par soda izciešanas režīma pastiprināšanu skarot notiesātā pamattiesības, proti, tiesības uz privāto un ģimenes dzīvi.

Tiesībsargs norāda, ka lēmuma par disciplinārsodu pārsūdzības procedūra varot būt ļoti ilga un izvērtēšanas komisijas lēmuma pieņemšanas brīdī pārsūdzības process, visticamāk, neesot beidzies. Līdz ar to pastāvot iespēja, ka notiesātajam soda izciešanas režīms tiek pastiprināts, pamatojoties uz piemēroto disciplinārsodu par izdarīto pārkāpumu, lai gan vēlāk augstāka iestāde vai tiesa var atzīt šo lēmumu par prettiesisku.

4.2. Jautājums par disciplinārsodu un administratīvo komisiju lēmumu pārsūdzēšanas efektivitāti esot vērtēts Tiesībsarga 2011. gada 29. aprīļa atzinumā Nr. 6-8/253, kurā konstatētas vairākas problēmas. Lai gan administratīvo komisiju vietā šobrīd cietumos darbojas izvērtēšanas komisijas un to kompetence esot būtiski sašaurināta, tomēr attiecībā uz notiesāto soda izciešanas režīmu tā neesot mainījusies. Tiesībsargs vērš uzmanību arī uz to, ka izvērtēšanas komisija var mainīt notiesātā soda izciešanas režīmu uz krietni bargāku nekā tas, kas bijis nodibināts ar tiesas spriedumu atbilstoši noziedzīgā nodarījuma smagumam.

4.3. Tiesībsargs pauž viedokli, ka, ņemot vērā sodu izpildes specifiku, lēmumu pārsūdzības procedūrai jābūt pēc iespējas ātrākai. Vienlaikus esot jāstiprina iestādes kapacitāte, profesionalitāte un objektivitāte, radot efektīvāku pārsūdzības mehānismu augstākas iestādes ietvaros. Tomēr tas neizslēdzot iespēju, ka atsevišķās situācijās arī šādi tipiski iekšējie lēmumi var radīt tādu būtisku cilvēktiesību aizskārumu, kam būtu nepieciešama tiesas kontrole.

Likumdevēja vēlme lēmumu pārsūdzības mehānismu sakārtot un vienkāršot esot vērtējama atzinīgi. Tomēr brīvības atņemšanas soda izpildes procesā esot būtiski atrast saprātīgu līdzsvaru starp ātru un efektīvu soda progresīvo izpildi, turklāt neaizmirstot brīvības atņemšanas soda virsmērķi, un nepieciešamību nodrošināt notiesāto personu pamattiesības, nepieļaujot nesamērīgu iejaukšanos to realizācijā. Tiesībsargs norāda, ka nespēja nodrošināt ātru un efektīvu pārsūdzību

tiesā nevar kalpot par iemeslu tam, lai notiesātajiem tiktu liegtas tiesības uz pieeju tiesai gadījumos, kad tiek būtiski skartas viņu cilvēktiesības.

5. Pieaicinātā persona – Ģenerālprokuratūra – norāda, ka izvērtēšanas komisiju un Pārvaldes lēmumi par notiesāto personu pārvietošanu no vienas soda izciešanas režīma pakāpes uz citu esot cieši saistīti ar ieslodzījuma vietu procedūrām, tāpēc esot pamatoti tas, ka šie lēmumi nav pārsūdzami tiesā.

Ģenerālprokuratūra pievienojoties Saeimas atbildes rakstā norādītajam, ka ar izvērtēšanas komisijas lēmumu netiek nodibināts, mainīts vai izbeigts notiesātā tiesiskais statuss un notiesātais netiek īpaši sodīts. Turklāt slēgta cietuma režīma augstākajā un vidējā pakāpē notiesātā tiesību apjoms būtiski neatšķiroties un esošās atšķirības būtiski neierobežojot notiesātā cilvēktiesības.

5.1. Neesot pamata apšaubīt to, ka likumdevējs, pieņemot jauno regulējumu par izvērtēšanas komisijām, ir izvērtējis līdzšinējās kārtības maiņas nepieciešamību un paredzējis attiecīgā lēmuma veidam un būtībai atbilstošāko tiesību aizsardzības mehānismu.

Saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 1. panta trešo daļu notiesātais soda izpildes laikā esot uzskatāms par iestādei īpaši pakļautu personu, bet iestādes iekšējs lēmums, kas skar tikai pašu iestādi un tai īpaši pakļauto personu, neesot uzskatāms par administratīvu aktu, tāpēc tas arī neesot izskatāms administratīvajā tiesā. Apstrīdētajā normā noteiktā kārtība esot paredzēta tādēļ, lai nodrošinātu Kodeksā noteiktos kriminālsodu izpildes uzdevumus un brīvības atņemšanas soda pamatprincipus, respektīvi, soda izpildes kārtību un notiesāto personu resocializāciju. Piemērotos disciplinārsodus notiesātais varot pārsūdzēt administratīvajā tiesā, no kuras sprieduma esot atkarīgs tas, vai notiesātās personas uzvedība uzskatāma par pietiekamu pamatu šīs personas pārvietošanai no vienas soda izciešanas režīma pakāpes uz citu. Ja tiesa atzīst, ka lēmums par disciplinārsoda piemērošanu notiesātajam ir prettiesisks, tad notiesātajam esot tiesības uz morālā kaitējuma kompensāciju, kā arī tiesības Kodeksa 50.¹⁶ panta otrajā daļā noteiktajā kārtībā lūgt soda izciešanas režīma mīkstināšanu.

5.2. Prokuratūras likums prokuroram piešķirot plašas pilnvaras viņam paredzēto funkciju veikšanā, proti, personu un valsts tiesību un likumīgo interešu aizsargāšanā. Tomēr prokurors iesaistoties tikai to personu tiesību un likumīgo interešu aizsardzībā, kuras īpašu apstākļu dēļ pašas nespēj sevi pilnvērtīgi aizstāvēt. Prokurora tiesības reaģēt uz likumpārkāpumu neesot absolūtas, jo esot cieši saistītas ar attiecīgo tiesisko situāciju regulējošām procesuālajām normām. Prokuroram kā

subjektam, kuram piešķirtas tiesības būt par privātpersonas tiesību un tiesisko interešu aizstāvi, saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 29. panta otro daļu neesot vairāk procesuālo tiesību kā pieteicējam.

6. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – norāda, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Tieslietu ministrija uzskata, ka Kodeksā var paredzēt iespēju atsevišķus jautājumus, kas būtiski neskar personas tiesības, izskatīt tikai iestādes ietvaros un izslēgt noteiktu kategoriju ar soda izciešanu saistītus jautājumus no tiesu kontroles.

6.1. Izvērtēšanas komisijas kompetence esot šaurāka nekā administratīvās komisijas kompetence, jo tā izskatot tikai jautājumus par soda izciešanas režīma pastiprināšanu un mīkstināšanu.

Izvērtēšanas komisijas lēmums esot specifisks, tikai ieslodzījuma vietām raksturīgs un uzskatāms par iestādes iekšēju lēmumu attiecībā uz tai īpaši pakļautu personu, kura pieņemšanas rezultātā būtisks cilvēktiesību aizskārums neesot konstatējams. Nosakot izvērtēšanas komisiju lēmumu apstrīdēšanas kārtību, esot ņemts vērā Valsts pārvaldes iekārtas likuma 17. panta pirmajā daļā noteiktais, proti: tiešās pārvaldes iestādes vadītājs organizē iestādes funkcijas pildīšanu un atbild par to, vada iestādes administratīvo darbu, nodrošinot tā nepārtrauktību, lietderību un tiesiskumu. Līdz ar to Pārvaldes priekšniekam esot pienākums nodrošināt Pārvaldes un tās struktūrvienību darbības tiesiskumu.

6.2. Jautājums par soda izciešanas režīma pastiprināšanu izvērtēšanas komisijā nonākot tikai pēc tam, kad brīvības atņemšanas iestādes priekšnieks ir pieņēmis lēmumu par disciplinārsoda piemērošanu. Šis lēmums atbilstoši Kodeksa 71. pantam esot gan apstrīdams Pārvaldes priekšniekam, gan arī pārsūdzams Administratīvā procesa likumā noteiktajā kārtībā. Tādējādi varot uzskatīt, ka izvērtēšanas komisijā izskatāmais jautājums par soda izciešanas režīma pastiprināšanu ir pakļauts tiesas kontrolei.

Pēc Tieslietu ministrijas ieskata, strīdi starp brīvības atņemšanas iestādes vadību un notiesāto Pārvaldes priekšniekam jāizšķir pakļautības kārtībā, jo notiesāto cilvēktiesības būtiski neskarošu jautājumu pakļaušana tiesas kontrolei nav nedz nepieciešama, nedz efektīva. Turklāt tiesas kontrole šādos gadījumos ievērojami apgrūtinātu soda izpildes ietvaros risināmo jautājumu ātru un efektīvu izlemšanu, kas esot ne tikai nepieciešama soda izpildes nodrošināšanai, bet īpaši nozīmīga arī drošības uzturēšanai brīvības atņemšanas iestādēs. Tiesas kontroles

ieviešana nesamērīgi pagarinātu laiku līdz jautājuma izlemšanai pēc būtības, un līdz ar to varētu rasties jauni cilvēktiesību aizskārumi.

6.3. Soda izciešanas režīma maiņa – gan tā pastiprināšana, gan arī mīkstināšana – esot neatņemama soda izpildes nodrošināšanas sastāvdaļa, kas kalpojot tam, lai soda izciešanas režīms un ar to saistītais notiesātajam paredzēto tiesību apjoms būtu atbilstošs notiesātā uzvedībai un resocializācijas pakāpei, tātad saskan arī ar Kodeksa 50.¹ pantā nostiprināto soda progresīvās izpildes principu. Saskaņā ar šo principu soda izciešanas režīma pastiprināšana esot izdarītā pārkāpuma sekas.

Soda izciešanas režīma pastiprināšanai vajagot negatīvi ietekmēt notiesātā tiesību apjomu, jo attiecīgais lēmums tiek pieņemts tikai pēc nopietnu pārkāpumu izdarīšanas. Turklāt tiesību apjoma samazinājums neesot būtisks. Pat visstingrākajā soda izciešanas režīmā notiesātajam tiek nodrošināts tāds saziņas ar tuviniekiem un citām personām minimālais apjoms, kas būtiski neaizskarot viņa tiesības uz privāto dzīvi. Savukārt par labu uzvedību un godīgu attieksmi pret darbu vai mācībām notiesātajam varot piemērot pamudinājumus. Tādējādi notiesātajam esot iespēja ne tikai paātrināt savu virzību soda progresīvās izpildes sistēmā un ātrāk iegūt tiesības pretendēt uz soda izciešanas režīma mīkstināšanu, bet arī paplašināt savas saskarsmes tiesības, proti, tiesības sazināties ar tuviniekiem, neatkarīgi no viņam noteiktā soda izciešanas režīma.

7. Pieaicinātā persona – Ieslodzījuma vietu pārvalde – norāda, ka, pieņemot lēmumu par soda izciešanas režīma pastiprināšanu, tiek ņemts vērā soda izpildes mērķis – efektīvi piemērot notiesātajam visus Kodeksā ietvertos soda izpildes noteikumus un tādējādi nodrošināt viņa resocializāciju un tiesisku uzvedību pēc soda izciešanas.

Izvērtēšanas komisijas lēmumus pieņemot saskaņā ar Kodeksu un Ministru kabineta 2015. gada 30. jūnija noteikumiem Nr. 345 “Noteikumi par brīvības atņemšanas iestādes izvērtēšanas komisijas sastāvu, darbības kārtību un lēmumu pieņemšanas kritērijiem” (turpmāk – Noteikumi Nr. 345). Lemjot par notiesātajam noteiktā soda izciešanas režīma pastiprināšanu, izvērtēšanas komisija ņemot vērā notiesātā uzvedību soda izciešanas laikā un izdarīto pārkāpumu raksturu. Ja notiesātais sistemātiski izdara pārkāpumus, par kuriem piemērojami disciplinārsodi, izvērtēšanas komisijā tiek izskatīts jautājums par soda izciešanas režīma pastiprināšanu.

Pēc Pārvaldes ieskata, notiesātā tiesību apjoms slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākajā un vidējā pakāpē būtiski neatšķiroties. Ar izvērtēšanas komisijas lēmumu par soda izciešanas režīma pastiprināšanu notiesātajam netiekot noteikti citi tiesību ierobežojumi, izņemot tos, kas paredzēti Kodeksā. Lai gan, soda izciešanas režīmam pastiprinoties, notiesātā tiesību apjoms varētu samazināties, soda izciešanas režīma pastiprināšana būtiski neierobežojot notiesātā cilvēktiesības.

8. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes docents Dr. iur. Edvīns Danovskis – uzskata, ka izvērtēšanas komisijas lēmums par soda izciešanas režīma pastiprināšanu samazina notiesātā personisko tiesību apjomu, tātad skar personas tiesības un likumiskās intereses Satversmes 92. panta izpratnē un ka apstrīdētā norma, liedzot šo tiesību aizsardzību tiesā, ierobežo personas tiesības uz taisnīgu tiesu.

Saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 1. panta trešo daļu par administratīvo aktu esot uzskatāms lēmums, kas būtiski ierobežo iestādei īpaši pakļautas personas cilvēktiesības. Šīs normas mērķis esot nodrošināt personām Satversmē noteiktās tiesības, nevis tās ierobežot un radīt disonansi ar Satversmē un Latvijai saistošajos starptautiskajos līgumos nostiprinātajām cilvēktiesībām.

Šajā normā ietvertā nenoteiktā tiesību jēdziena “būtiski ierobežo cilvēktiesības” saturs esot dažāds atkarībā no konkrētās iestādei īpaši pakļauto personu grupas. Šī norma prasot nošķirt būtisku un nebūtisku cilvēktiesību ierobežojumu, un šāda diferencēšana notiekot arī tiesu praksē, citstarp arī attiecībā uz notiesātajiem. Iestādei īpaši pakļautas personas statuss pats par sevi ietverot zināmus no šā statusa izrietošus un līdz ar to pašsaprotamus cilvēktiesību ierobežojumus. Par būtisku cilvēktiesību ierobežojumu esot atzīstams tāds ierobežojums, kuram saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas atziņām jābūt pārsūdzamam tiesā.

Par ierobežojuma būtiskumu šajā gadījumā liecinot tas, ka likumā soda izciešanas režīma pakāpes ir diferencētas ar nolūku uzsvērt, ka starp tām pastāv vērā ņemamas atšķirības. Kaut arī atšķirības starp slēgta cietuma soda izciešanas režīma vidējo un augstāko pakāpi pirmšķietami liekoties nebūtiskas, no notiesātās personas skatpunkta tās tomēr esot būtiskas, īpaši tādā aspektā kā tiesības uz privāto dzīvi.

E. Danovskis pauž viedokli, ka izvērtēšanas komisijas lēmums ir administratīvs akts, nevis iekšējs lēmums, taču norāda, ka šis secinājums nav izšķirošs, jo tas, vai personai ir nodrošināmas tiesības uz taisnīgu tiesu, visupirms

izrietot no Satversmes 92. panta, nevis no likumā ietvertās diferenciacijas starp administratīvu aktu un iekšēju lēmumu.

Secinājumu daļa

9. Saeima uzskata, ka izskatāmajā lietā ir šaubas par to, vai pieteikums atbilst Satversmes tiesas likuma prasībām. Proti, Saeima norāda, ka tiesai, vērtējot prokurora tiesības konkrētajā situācijā vērsties tiesā, nav nepieciešams apstrīdēto normu piemērot izskatāmās lietas pamatā esošajā administratīvajā procesā (*sk. lietas materiālu 26. un 27. lpp.*).

Satversmes tiesas praksē ir atzīts, ka procesuāla rakstura jautājumi ir skatāmi pirms tiesību normu konstitucionalitātes izvērtēšanas pēc būtības (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-71-01 11. punktu un 2016. gada 29. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2015-19-01 10. punktu*).

Satversmes tiesas likuma 20. panta piektās daļas 3. punkts paredz, ka Satversmes tiesas kolēģija, izskatot pieteikumu, ir tiesīga atteikties ierosināt lietu, ja pieteikums neatbilst šā likuma 18. vai 19. – 19.³ panta prasībām. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 19.¹ panta pirmās daļas 2. punktu pieteikums iesniedzams, ja tiesa, izskatot administratīvo lietu, uzskata, ka tiesību norma, ko piemērojusi iestāde vai kas tiesas procesā būtu jāpiemēro konkrētajā lietā, neatbilst Satversmei.

Tiesvedības izbeigšanu reglamentē Satversmes tiesas likuma 29. pants. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 3. punktu tiesvedību lietā var izbeigt līdz sprieduma pasludināšanai ar Satversmes tiesas lēmumu, ja Satversmes tiesa konstatē, ka lēmums par lietas ierosināšanu neatbilst šā likuma 20. panta piektās daļas prasībām.

Tādējādi visupirms Satversmes tiesai jāizvērtē, vai pieteikums, pēc kura ierosināta lieta, atbilst Satversmes tiesas likuma 19.¹ panta pirmās daļas 2. punkta prasībām.

Pieteikuma iesniedzēja tiesvedībā ir administratīvā lieta, kas ierosināta pēc Jelgavas prokuratūras prokurora blakus sūdzības par Administratīvās rajona tiesas 2016. gada 25. februāra lēmumu. Ar minēto tiesas lēmumu tika atteikts pieņemt prokurora pieteikumu par izvērtēšanas komisijas 2015. gada 21. oktobra lēmuma – par soda izciešanas režīma pastiprināšanu notiesātajam – atcelšanu. Ar Pārvaldes 2015. gada 23. decembra lēmumu izvērtēšanas komisijas lēmums tika atstāts negrozīts. Savukārt 2016. gada 20. janvārī Pārvalde noraidīja prokurora iesniegto protestu par tās 2015. gada 23. decembra lēmumu.

Administratīvā rajona tiesa 2016. gada 25. februāra lēmumā, pamatojoties uz apstrīdēto normu, secināja, ka lieta nav izskatāma administratīvā procesa kārtībā. Lēmumā secināts, ka Pārvaldes lēmums, ar kuru atstāts negrozīts izvērtēšanas komisijas lēmums par soda izciešanas režīma pastiprināšanu notiesātajam, ir iestādes iekšējs lēmums, tāpēc izskatāms valsts pārvaldes ietvaros pakļautības kārtībā. Kopš apstrīdētās normas stāšanās spēkā šāds Pārvaldes lēmums nav pārsūdzams. Tāpat tiesas lēmumā norādīts: tas, ka personas tiesību aizsardzībā ir iesaistījies prokurors, nemaina secinājumus par šāda Pārvaldes lēmuma pārsūdzības iespēju trūkumu. Tā esot personas izvēle, kuru tiesību aizsardzības mehānismu izmantot, ievērojot attiecīgo tiesību normās noteikto kārtību.

Tādējādi šajā administratīvajā lietā apstrīdētā norma ir piemērota ar Administratīvās rajona tiesas 2016. gada 25. februāra lēmumu. Pieteikumā ir sniegts pamatojums tam, ka apstrīdētā norma attiecas arī uz tādu administratīvo lietu, kurā, aizstāvot personas tiesības un tiesiskās intereses, ar pieteikumu tiesā vērsies prokurors (*sk. lietas materiālu 4. lpp.*). Satversmes tiesa secina, ka Pieteikuma iesniedzējam izskatāmajā lietā ir jāpiemēro apstrīdētā norma, tātad iesniegtais pieteikums atbilst Satversmes tiesas likuma prasībām.

Līdz ar to izskatāmajā lietā nav Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 3. punktā noteiktā tiesvedības izbeigšanas pamata un tiesvedība ir turpināma.

10. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, izskatot lietu, tiesai jāpārbauda apstrīdētās normas atbilstība augstāka juridiska spēka normām, ņemot vērā pieteikuma iesniedzēja argumentāciju un pieteikumā atspoguļotos motīvus un apsvērumus (*sal.: Satversmes tiesas 2006. gada 11. decembra sprieduma lietā Nr. 2006-10-03 16.2. punkts*).

10.1. Apstrīdētā norma Kodeksā ietverta ar 2014. gada 2. oktobra likumu "Grozījumi Latvijas Soduzpildes kodeksā", kas stājās spēkā 2015. gada 1. februārī. Ar minētajiem likuma grozījumiem citstarp tika noteikts, ka brīvības atņemšanas iestādē izveidojama izvērtēšanas komisija. Kodeksa 50.¹⁵ panta pirmā daļa noteic, ka izvērtēšanas komisija nodrošina notiesāto virzību soda progresīvās izpildes sistēmā un Kodeksā noteiktajā kārtībā pieņem lēmumus par soda izpildes režīma mīkstināšanu vai pastiprināšanu notiesātajiem viena konkrēta veida cietumā vai viņu pārvietošanu uz cita veida brīvības atņemšanas iestādi. Līdz ar to izvērtēšanas komisijas kompetencē ir plašs jautājumu loks un tās pieņemto lēmumu rezultātā var mainīties notiesātā ieslodzījuma apstākļi un tiesību apjoms.

10.2. Apstrīdētā norma ir attiecināma uz dažāda veida izvērtēšanas komisiju lēmumu apstrīdēšanas kārtību. Saskaņā ar šo normu Pārvaldes lēmums nav pārsūdzams.

Satversmes tiesā ir saņemta informācija, ka Administratīvo lietu departamenta tiesvedībā ir lieta Nr. 6-70002316/35 SKA-825/2016, kurā tiek skatīts pieteikums par to Kodeksa normu piemērošanu, kuras nosaka kārtību, kādā iespējama soda izpildes režīma mīkstināšana. Tāpat Administratīvās rajona tiesas Rēzeknes tiesu nama tiesvedībā ir lieta Nr. A420253716, kurā tiek skatīts pieteikums par labvēlīga administratīvā akta izdošanu, lai notiesātais tiktu pārvietots no slēgtā cietuma soda izciešanas režīma vidējās pakāpes uz slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstāko pakāpi.

Savukārt izskatāmā lieta tika ierosināta pēc Administratīvo lietu departamenta pieteikuma, kurā pamatota apstrīdētās normas iespējamā neatbilstība Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, balstoties uz administratīvās lietas faktiskajiem apstākļiem. Tajā norādītie apstākļi attiecas uz vienu no izvērtēšanas komisiju kompetencē ietilpstošajiem jautājumiem, proti, uz jautājumu par soda izciešanas režīma pastiprināšanu notiesātajam.

No pieteikuma izriet, ka notiesātais tika pārcelts no slēgtā tipa cietuma augstākās režīma pakāpes uz slēgtā tipa cietuma vidējo režīma pakāpi. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam tieši attiecībā uz soda izciešanas režīma pastiprināšanu notiesātajam (*sk. lietas materiālu 2. – 7. lpp.*). Arī Saeima ir apstrīdētās normas konstitucionalitāti vērtējusi, pamatojoties uz argumentiem par soda izciešanas režīma pastiprināšanu (*sk. Saeimas atbildes rakstu lietas materiālu 28. – 30. lpp.; sk. arī Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas sēdes protokolu lietas materiālu 108. – 115. lpp. un tās audioierakstu*).

Līdz ar to šajā lietā Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, ciktāl šī norma attiecas uz lēmumu, ar kuru notiesātajam pastiprināts soda izciešanas režīms.

11. Satversmes 92. panta pirmais teikums nosaka: “Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā.”

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka Satversmes 92. pants uzliek valstij pozitīvu pienākumu, saskaņā ar kuru tai ne vien jāizveido un jā saglabā institucionālās infrastruktūras, kas nepieciešamas taisnīgas tiesas realizēšanai, bet arī jāpieņem un jāievieš tiesību normas, kas garantē, ka pati procedūra ir taisnīga un objektīva

(sk. Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punktu un 2013. gada 24. oktobra sprieduma lietā Nr. 2012-23-01 14.4. punktu).

Tādējādi Satversmes 92. pantā minētais jēdziens “taisnīga tiesa” ietver divus aspektus, proti, “taisnīga tiesa” kā neatkarīga tiesu varas institūcija, kas izskata lietu, un “taisnīga tiesa” kā pienācīgs, tiesiskai valstij atbilstošs process, kurā šī lieta tiek izskatīta. Tātad šai Satversmes normai ir gan materiāls, gan procesuāls raksturs. Tas nozīmē, ka ikvienam ir tiesības ne tikai uz taisnīgu tiesas procesu, bet arī uz pieeju tiesai (sk. Satversmes tiesas 2002. gada 5. marta sprieduma lietā Nr. 2001-10-01 secinājumu daļas 2. punktu un 2005. gada 17. oktobra sprieduma lietā Nr. 2005-07-01 6. punktu).

Satversmes tiesa ir arī secinājusi, ka Satversmes 92. pants negarantē personai tiesības jebkuru tai svarīgu jautājumu izlemt tiesā. Šī Satversmes norma garantē personai tiesības taisnīgā tiesā aizsargāt tikai “tiesības un likumiskās intereses”. Tāpēc, lai noskaidrotu, vai apstrīdētā norma atbilst Satversmes 92. pantam, visupirms jāizvērtē, vai apstrīdētā norma ierobežo personas “tiesības un likumiskās intereses” (sk. Satversmes tiesas 2014. gada 10. jūnija sprieduma lietā Nr. 2013-18-01 10. punktu). Ja personas tiesības un likumiskās intereses tiek ierobežotas, valstij ir jānodrošina efektīva tiesību uz taisnīgu tiesu aizsardzība. Tieši no šo tiesību pienācīgas nodrošināšanas ir atkarīga arī citu personas pamattiesību aizsardzība (sk. Satversmes tiesas 2012. gada 20. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2011-16-01 9. punktu).

Līdz ar to Satversmes tiesai ir jānoskaidro, vai apstrīdētā norma ierobežo tādas personu tiesības vai likumiskās intereses, kas ietilpst Satversmes 92. panta pirmā teikuma tvērumā.

12. Apstrīdētā norma ietverta Kodeksa 50.²¹ pantā, kas noteic kārtību, kādā notiesātais var apstrīdēt izvērtēšanas komisijas lēmumu. No apstrīdētās normas izriet, ka notiesātajam tiek liegta iespēja pārsūdzēt tiesā Pārvaldes lēmumu, ar kuru atstāts negrozīts izvērtēšanas komisijas lēmums par soda izciešanas režīma pastiprināšanu.

Lai noskaidrotu, kādas šajā gadījumā ir notiesātā tiesības vai likumiskās intereses, apstrīdētā norma visupirms aplūkojama kopsakarā ar citām Kodeksa normām un tajās noteiktajiem soda izpildes principiem.

12.1. Atbilstoši Kodeksa 8. pantam personām, kuras izcieš sodu, ir likumos noteiktie pienākumi un tiesības ar ierobežojumiem, ko likumi paredz notiesātajam,

kā arī ar tādiem ierobežojumiem, kas izriet no tiesas nolēmuma vai prokurora priekšraksta par sodu un no kārtības, kādu attiecīgā soda veida izciešanai nosaka Kodekss. Notiesāto uzvedības noteikumi – tiesību un pienākumu uzskaitījums, kā arī noteiktu darbību īstenošanas aizliegums – ir reglamentēti Ministru kabineta 2006. gada 30. maija noteikumu Nr. 423 “Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumi” (turpmāk – Noteikumi Nr. 423) IX nodaļā. Saskaņā ar Kodeksa 9. pantu personām, kuras izcieš sodu, pienākumi un tiesību ierobežojumi ir noteikti, lai veicinātu soda izpildes mērķa sasniegšanu – nodrošināt personas resocializāciju un tiesisku uzvedību pēc soda izpildes.

Notiesātā resocializācija ir sociālās uzvedības korekcijas un sociālās rehabilitācijas pasākumu kopums, kas vērsts uz tiesiskas uzvedības modeļa veicināšanu, sociāli pozitīvu vērtību izpratnes veidošanu notiesātajam un brīvības atņemšanas soda mērķa sasniegšanu (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 9. jūnija sprieduma lietā Nr. 2010-67-01 11.1. punktu*). Resocializācija sekmē to, lai notiesātais turpmāk būtu likumpaklausīgs un ievērotu sabiedrisko kārtību.

Tātad notiesātā pienākumi un tiesību ierobežojumi brīvības atņemšanas iestādē ir tiesību instruments, lai īstenotu audzinošo funkciju soda izciešanas ietvaros, kā arī sekmētu personas likumpaklausību pēc soda izciešanas.

12.2. Saskaņā ar Kodeksa 50.¹ panta pirmo daļu soda progresīvā izpilde nodrošina to, ka notiesātais izcieš sodu atbilstoši savai uzvedībai un resocializācijas pakāpei, kā arī veicina viņa optimālu iekļaušanos sabiedrības dzīvē pēc atbrīvošanas. Šī izpilde pamatojas uz notiesāto diferenciaciju katra brīvības atņemšanas iestādes veida un režīma ietvaros, kā arī notiesāto pārvietošanu no viena veida cietuma uz cita veida cietumu, ņemot vērā izciestā soda daļu un notiesātā uzvedību. Tātad soda progresīvās izpildes sistēma ir saistīta ar notiesātā uzvedības korekciju soda izpildes laikā.

Lai veicinātu notiesātā likumpaklausību, viņam par labu uzvedību un godīgu attieksmi pret darbu vai mācībām var piemērot pamudinājumus, piemēram, atļaut papildus izmantot līdz sešām telefonsarunām gadā, papildus piešķirt īslaicīgu vai ilgstošu satikšanos. Notiesātais, kas ievērojis uzvedības noteikumus, pēc noteiktas soda daļas izciešanas var lūgt izvērtēšanas komisiju mīkstināt viņam soda izciešanas režīmu. Tāpat notiesātais pēc noteiktas soda daļas izciešanas var lūgt nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda izciešanas, iesniedzot lūgumu brīvības atņemšanas iestādes priekšniekam. Lēmumu par notiesātā atbrīvošanu vai atteikumu atbrīvot notiesāto no soda izciešanas nosacīti pirms termiņa pieņem tiesa. Tādējādi notiesātais ir motivēts ievērot viņam noteiktos pienākumus un tiesību

ierobežojumus, lai nākotnē, iespējams, saņemtu pamudinājumus, tiktu pārvietots uz tādu soda izciešanas režīmu vai pakāpi, kurā notiesātā tiesību apjoms ir lielāks, vai arī tiktu atbrīvots no soda izciešanas nosacīti pirms termiņa.

Brīvības atņemšanas iestādē ieslodzījumā esošajām personām ir nepieciešams noteikt tiesību ierobežojumus, lai nodrošinātu disciplīnu un kārtību, kā arī sodītu par brīvības atņemšanas iestādes režīma pārkāpšanu (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 2. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-07-0103 16. punktu*). Satversmes tiesa savulaik ir secinājusi, ka notiesātais uzskatāms par brīvības atņemšanas iestādei īpaši pakļautu personu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2006. gada 6. februāra sprieduma lietā Nr. 2005-17-01 9. punktu*). Līdz ar to brīvības atņemšanas iestāde ar tai pieejamiem soda izpildes līdzekļiem nodrošina kārtību un drošību brīvības atņemšanas iestādē, citstarp reaģē uz notiesātā pārkāpumiem tajā. Ja soda izciešanas laikā notiesātais pārkāpj brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumus, viņam var uzlikt Kodeksa 70. pantā noteiktos disciplinārsodus. Savukārt gadījumos, kad notiesātais izdara rupju režīma pārkāpumu vai sistemātiskus režīma pārkāpumus, izvērtēšanas komisija, reaģējot uz notiesātā neapmierinošo uzvedību, var pastiprināt viņam soda izciešanas režīmu. Tādējādi notiesātais tiek pārvietots uz citu brīvības atņemšanas vietas režīmu vai tā pakāpi, kurā tiesības ir ierobežotas vēl lielākā apjomā. Šāds regulējums uzskatāms par vienu no progresīvās soda izpildes elementiem, ar ko tiek īstenota audzinošā funkcija soda izciešanas ietvaros.

Tādējādi soda progresīvā izpilde nodrošina to, ka notiesātajam sods tiek izpildīts atbilstoši viņa uzvedībai un resocializācijas pakāpei.

13. Pieteikumā norādīts, ka lēmums, ar kuru notiesātajam ir pastiprināts soda izciešanas režīms, būtiski samazina viņa tiesību uz privāto dzīvi apjomu. Apstrīdētā norma liedzot personai iespēju šādu lēmumu pārsūdzēt. Līdz ar to notiesātajam neesot nodrošināta pieeja taisnīgai tiesai (*sk. lietas materiālu 5. lpp.*). Savukārt Saeima norāda, ka šāds notiesātā cilvēktiesību ierobežojums nav būtisks, jo viņa tiesību apjoms augstākajā un vidējā soda izciešanas režīma pakāpē ievērojami neatšķiras (*sk. lietas materiālu 29. lpp.*).

Līdz ar to Satversmes tiesai jāizvērtē, vai lēmums, ar kuru notiesātajam pastiprināts soda izciešanas režīms, skar tādas viņa tiesības vai likumiskās intereses, kuru aizsardzība būtu vērtējama Satversmes 92. panta pirmā teikuma tvērumā.

13.1. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka ieslodzījuma vietā esošo personu tiesības nav tādas pašas kā brīvībā esošajām personām un šīs tiesības ir ierobežotas

atbilstoši ieslodzījuma jēgai. Līdz ar to ierobežojumi ieslodzītajām personām var būt stingrāki nekā brīvībā esošām personām (*sk. Satversmes tiesas 2008. gada 21. oktobra sprieduma lietā Nr. 2008-02-01 9.1., 10. punktu un 2009. gada 2. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-07-0103 12. punktu*).

Saskaņā ar Kodeksa 50.³ panta pirmo daļu notiesātie slēgtajos cietumos sodu izcieš trijās režīma pakāpēs – zemākajā, vidējā un augstākajā, bet daļēji slēgtajos cietumos – divās režīma pakāpēs – zemākajā un augstākajā. Notiesātajiem atklātajos cietumos un nepilngadīgajiem audzināšanas iestādēs soda izpildes režīma pakāpes nenosaka.

Kodekss, paredzot notiesātajiem vairākus soda izciešanas režīmus, nosaka arī atšķirīgu notiesātā tiesību apjomu (*sk. Satversmes tiesas 2011. gada 9. jūnija sprieduma lietā Nr. 2010-67-01 10.1. punktu*). Piemēram, notiesātajiem, kuri sodu izcieš slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, ir tiesības: izmantot gadā trīs ilgstošas satikšanās (no sešām līdz divpadsmit stundām) un četras īslaicīgas satikšanās (no vienas stundas līdz divām stundām); izmantot vienu telefonsarunu mēnesī; izmantot pastaigas vai piedalīties sporta spēlēs svaigā gaisā ne mazāk kā vienu stundu dienā; ar cietuma darbinieku starpniecību saņemt (apmainīt) grāmatas cietuma bibliotēkā un iepirkties cietuma veikalā četras reizes mēnesī par kopējo naudas summu, kas nepārsniedz pusi no Ministru kabineta noteiktās minimālās mēnešalgas; dienas kārtībā paredzētajā laikā skatīties televīzijas pārraides ārpus kameras iekārtotā telpā cietuma darbinieku klātbūtnē; apmeklēt cietuma kapelā dievkalpojumus un tikties ar garīdznieku vienatnē; ar administrācijas atļauju valkāt personisko apģērbu (*sk. Kodeksa 50.⁴ panta devīto daļu*). Savukārt notiesātajiem, kuri sodu izcieš daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, tiesību apjoms attiecībā uz ilglaicīgo un īslaicīgo satikšanos reižu skaitu un ilgumu ir lielāks, palielināta arī naudas summa pirkumiem cietuma veikalā un telefonsarunu skaits nav ierobežots (*sk. Kodeksa 50.⁵ panta astoto daļu*).

Arī Pieteikuma iesniedzēja norādītajā lietā, kurā ar izvērtēšanas komisijas lēmumu tika pastiprināts soda izciešanas režīms, personai tika samazināts:

1) ilgstošo satikšanos reižu skaits un to stundu ilgums (no sešām reizēm uz četrām reizēm; no divpadsmit līdz divdesmit četrām stundām uz astoņām līdz sešpadsmit stundām);

2) naudas summas apmērs pirkumiem cietuma veikalā (no vienas Ministru kabineta noteiktās minimālās mēnešalgas apmēra uz apmēru, kas nepārsniedz trīs ceturtdaļas no Ministru kabineta noteiktās minimālās mēnešalgas);

3) telefonsarunu skaits mēnesī (no trim uz divām telefonsarunām).

Līdz ar to soda progresīvās izpildes gaitā notiesātais atbilstoši savai uzvedībai var īstenot noteiktu tiesību apjomu, proti, tiesības, kuras paredzētas konkrētajā soda izciešanas režīma pakāpē. Tiesību apjoma atšķirības izpaužas galvenokārt attiecībā uz privātās dzīves īstenošanas iespējām.

Satversmē jēdziens “tiesības uz privāto dzīvi” ietver plašu tiesību apjomu, tostarp, tiesības dibināt un attīstīt attiecības ar citām personām, it īpaši emocionālajā sfērā, lai pilnveidotu un attīstītu savu personību (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 18. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-10-01 11. punktu*). No tiesībām uz privāto dzīvi izriet valsts pienākums palīdzēt personai uzturēt attiecības ar tai tuviem cilvēkiem ieslodzījuma laikā. Ieslodzījuma dēļ personas iespējas uzturēt kontaktus un attiecības ar citām personām samazinās, tāpēc valstij ir jācenšas, cik vien tas iespējams, mazināt šādas ieslodzījuma negatīvās sekas (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 23. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-42-0103 10. punktu*).

Satversmes tiesa secina, ka, pieņemot lēmumu par soda izciešanas režīma pastiprināšanu, notiesātā tiesības uz privāto dzīvi – satikšanās ar ģimeni un citām tuvām personām, saziņa ar citām personām pa telefonu, kā arī naudas summa, kuru notiesātais pēc saviem ieskatiem var tērēt cietuma veikalā, – tiek ierobežotas.

13.2. Satversmes 89. pants noteic, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošiem starptautiskajiem līgumiem. Satversmes tiesas praksē ir nostiprināta atziņa, ka no šā Satversmes panta izriet valsts pienākums īstenot Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā. Konstitucionālā likumdevēja mērķis ir bijis panākt Satversmē ietvertu cilvēktiesību normu harmoniju ar starptautiskajām cilvēktiesību normām (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta sprieduma lietā Nr. 2000-03-01 secinājumu daļas 5. punktu*).

Satversmes tiesa ir secinājusi, ka Satversmes 92. panta pirmais teikums visupirms interpretējams kopsakarā ar Konvencijas 6. pantu. Konvencijas 6. panta pirmās daļas pirmais teikums noteic: “Ikvienam ir tiesības, nosakot savu civilo tiesību un pienākumu vai jebkuras viņam izvirzītās apsūdzības pamatotību krimināllietā, uz taisnīgu un atklātu lietas izskatīšanu saprātīgos termiņos neatkarīgā un objektīvā ar likumu izveidotā tiesā”. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Konvencijas 6. pants attiecas ne tikai uz kriminālās tiesvedības lietām, jo noteicošā ir lietas būtība, nevis tas, kā to kvalificējis nacionālais likums (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 20. jūnija sprieduma lietā Nr. 2001-17-0106 secinājumu daļas 6.1. punktu*).

Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē ir secināts, ka tiesības uz pieeju tiesai kā viens no tiesību uz taisnīgu tiesu elementiem nozīmē personas iespēju uzsākt procesu savu civilo tiesību un pienākumu aizstāvībai institūcijā, kas uzskatāma par “tiesu” Konvencijas izpratnē (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1975. gada 21. februāra sprieduma lietā “Golder v. the United Kingdom”, iesniegums Nr. 4451/70, 36. punktu*).

Konvencijas 6. panta pirmajā daļā noteiktās tiesības uz pieeju tiesai nenozīmē to, ka personai vajadzētu būt nodrošinātai iespējai vērsties tiesā sakarā ar jebkuru jautājumu. Proti, šajā normā lietotais jēdziens “civilo tiesību un pienākumu noteikšana” padara to piemērojamu tikai tajās lietās, kuru iznākums ir izšķirošs attiecībā uz personas civilajām tiesībām un pienākumiem (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1971. gada 16. jūlija sprieduma lietā “Ringelsen v. Austria”, iesniegums Nr. 2614/65, 94. punktu*).

Satversmes tiesa ir atzinusi: ja no Konvencijas normām un to interpretācijas Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē izriet, ka noteiktas Konvencijā nostiprinātas cilvēktiesības aptver konkrēto situāciju, tad tā parasti ietilpst arī Satversmē nostiprināto attiecīgo pamattiesību tvērumā (sk., piemēram, *Satversmes tiesas 2005. gada 13. maija sprieduma lietā Nr. 2004-18-0106 secinājumu daļas 5. punktu un 2011. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-71-01 12.1. punktu*).

Pieņemot lēmumu par soda izciešanas režīma maiņu, izvērtēšanas komisija pēc būtības izlemj jautājumu, kas saistīts ar brīvības atņemšanas soda izpildes apstākļiem. Pastiprinot soda izciešanas režīmu, notiesātajam tiek samazināts brīvības atņemšanas iestādē īstenojamo tiesību uz privāto dzīvi apjoms.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa lietā *Enea v. Italy* atzina, ka Konvencijas 6. panta pirmā daļa nav piemērojama krimināltiesiskajā aspektā, jo cietuma sistēmas procedūras nav attiecināmas uz apsūdzības noteikšanu krimināllietā. Šajā spriedumā Eiropas Cilvēktiesību tiesa secināja, ka notiesātajam, kas izcieš sodu, noteiktais finansiālo tiesību ierobežojums, kā arī ierobežojums komunicēt ar ģimeni acīmredzami ietilpst privāto tiesību tvērumā, tāpēc tās ir civilās tiesības, kuru ierobežojumi aplūkojami Konvencijas 6. panta pirmās daļas izpratnē (sk. *Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009. gada 17. septembra sprieduma lietā “Enea v. Italy”, iesniegums Nr. 74912/01, 97., 98., 106. un 107. punktu*). Līdz ar to Pieteikuma iesniedzējs pamatoti atsauca uz secinājumu, ko Eiropas Cilvēktiesību tiesa izdarījusi minētajā lietā, proti, uz to, ka sūdzības par šādiem tiesību ierobežojumiem ietilpst Konvencijas 6. panta materiālajā piemērošanas jomā.

Soda izciešanas režīma maiņa, kuras rezultātā tiek ierobežotas notiesātā civilās tiesības, tostarp tiesības uz saziņu ar ģimeni un finansiālās tiesības, atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrai ietilpst to jautājumu lokā, kuros noteikto ierobežojumu pārbaude ir nodrošināma tiesas procesā. Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētā norma, ciktāl tā attiecas uz lēmumu, ar kuru pastiprināts soda izciešanas režīms, ierobežo tādas notiesātā tiesības, kuru aizsardzība būtu nodrošināma taisnīgā tiesā.

Līdz ar to apstrīdētā norma ierobežo personas tiesības, kuru aizsardzība ietilpst Satversmes 92. panta pirmā teikuma tvērumā.

14. Satversmes tiesai jāizvērtē, vai kārtība, kādā apstrīdams lēmums par soda izciešanas režīma pastiprināšanu, nodrošina personai tiesības uz taisnīgu tiesu.

14.1. Satversmes 92. panta pirmais teikums neprasa, lai persona visu savu aizskarto tiesību un likumisko interešu aizstāvībai varētu vērsties tikai Satversmes 82. pantā minētajās tiesu varas institūcijās. Satversmes tiesa norādījusi, ka efektīvs tiesību aizsardzības nodrošinājums ir atkarīgs ne tikai no iespējas vērsties tiesā, bet gan no visa kopējā uzraudzības mehānisma un tā darbības (*sk. Satversmes tiesas 2017. gada 10. februāra sprieduma lietā Nr. 2016-06-01 31.2. punktu*).

Tiesas objektīvā neitralitāte nozīmē, ka jābūt izslēgtām jebkādām pamatotām lietas dalībnieku vai sabiedrības šaubām par tiesas objektivitāti. Turklāt nozīme var būt pat šķietamībai un ir nepieciešams novērst pat šķietamu neobjektivitāti (*sk. Satversmes tiesas 2013. gada 14. maija sprieduma lietā Nr. 2012-13-01 13.2. un 14.2.3. punktu un 2016. gada 29. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2015-19-01 16.1. punktu*). Minētās atziņas par tiesas neitralitāti ir vienlīdz attiecināmas arī uz iestādi, kura institucionālā līmenī izvērtē lēmumu par soda izciešanas režīma pastiprināšanu.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka valstij, pieņemot tiesisko regulējumu, kas skar ieslodzītās personas, iespēju robežās jāvadās pēc Apvienoto Nāciju Organizācijas un Eiropas Padomes izstrādātajām rekomendācijām šajā jomā. Attiecīgajos dokumentos rekomendējošā formā ir minētas vienīgi minimālās cilvēktiesību aizsardzības garantijas (*sk. Satversmes tiesas 2010. gada 20. decembra sprieduma lietā Nr. 2010-44-01 10. punktu*).

Eiropas Cietumu noteikumu 70.3. punkts paredz, ka gadījumā, ja cietuma vadība vai cita kompetentā amatpersona noraida ieslodzītā lūgumu vai sūdzību, ieslodzītajam ir jādara zināmi attiecīgā lēmuma iemesli un ieslodzītajam ir tiesības apstrīdēt šo lēmumu neatkarīgai institūcijai [*sk.: Council of Europe, Committee of*

Ministers, Recommendation Rec(2006)2 of the Committee of Ministers to member states on the European Prison Rules, www.coe.int, aplūkots 2017. gada 10. maijā].

14.2. Jautājumu par notiesātajam noteiktā soda izciešanas režīma pastiprināšanu lemj izvērtēšanas komisija pēc brīvības atņemšanas iestādes administrācijas priekšlikuma. Izvērtēšanas komisijas darbība pēc šāda priekšlikuma saņemšanas un izvērtēšanas komisijas lēmuma pieņemšanas kārtība ir reglamentēta Noteikumos Nr. 345. Saskaņā ar minēto regulējumu brīvības atņemšanas iestādes amatpersona, kuras kompetencē ietilpst notiesāto resocializācija, sagatavo izvērtēšanas komisijai ziņojumu par soda izciešanas režīma pastiprināšanu un priekšlikumus par turpmāko rīcību attiecībā uz notiesātā pārvietošanu.

No Noteikumos Nr. 345 ietvertā regulējuma izriet, ka izvērtēšanas komisija, izskatot brīvības atņemšanas iestādes administrācijas iesniegto priekšlikumu, savā sēdē uzklausā un iztaujā notiesāto, viņa aizstāvi un klātesošās brīvības atņemšanas iestādes amatpersonas. Lemjot par notiesātā virzību soda progresīvās izpildes ietvaros, tiek izvērtēts, vai ir pagājis viens gads pēc soda – ievietošana soda vai disciplinārajā izolatorā – piemērošanas par soda izciešanas režīma pārkāpumu vai pagājuši seši mēneši pēc cita Kodeksā noteiktā soda piemērošanas par soda izciešanas režīma pārkāpumu vai notiesātajam ir piemērots Kodeksa 68. panta pirmās daļas 5. punktā noteiktais pamudinājums un notiesātais atzīstams par administratīvi nesodītu (*sk. Kodeksa 50.³ panta ceturto daļu*). Tāpat izvērtēšanas komisija ņem vērā izdarītā soda izciešanas režīma pārkāpuma raksturu un notiesātā uzvedību brīvības atņemšanas iestādē.

Attiecībā uz soda izciešanas režīma pastiprināšanu Kodeksa 50.¹⁸ panta otrajā daļā ir paredzēti piecu veidu lēmumi, kādus izvērtēšanas komisija var pieņemt: 1) pārvietot notiesāto no atklātā cietuma uz daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstāko pakāpi; 2) pārvietot notiesāto no daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākās pakāpes uz daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemāko pakāpi; 3) pārvietot notiesāto no daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemākās pakāpes uz slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemāko pakāpi; 4) pārvietot notiesāto no slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākās pakāpes uz slēgtā cietuma soda izciešanas režīma vidējo pakāpi; 5) pārvietot notiesāto no slēgtā cietuma soda izciešanas režīma vidējās pakāpes uz slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemāko pakāpi. No lietas materiāliem izriet, ka notiesātais ar dienu, kad izvērtēšanas komisija pieņem lēmumu par soda izciešanas režīma pastiprināšanu, tiek pārvietots uz attiecīgu cietuma veidu un soda izciešanas režīma pakāpi (*sk. Pārvaldes viedokli lietas materiālu 50. lpp.*).

Par izvērtēšanas komisijas lēmumu notiesātais var iesniegt sūdzību Pārvaldei 10 dienu laikā no tā pieņemšanas dienas. Pārvalde izvērtēšanas komisijas lēmumu var atcelt vai atstāt negrozītu, un šāds lēmums nav pārsūdzams. Tātad lēmumu par soda izciešanas režīma pastiprināšanu pieņem izvērtēšanas komisija. Savukārt tās lēmumu var pārsūdzēt Pārvaldei, kur to pārbauda Pārvaldes priekšnieks, kura lēmums nav pārsūdzams. Satversmes tiesa secina, ka Pārvaldes priekšnieks ir vienīgā amatpersona, kura pārbauda izvērtēšanas komisijas lēmuma likumību un pamatotību.

14.3. Izvērtēšanas komisijas sastāvā ir: 1) Pārvaldes centrālā aparāta amatpersona; 2) brīvības atņemšanas iestādes priekšnieks; 3) par notiesāto resocializāciju, uzraudzību un drošību atbildīgo brīvības atņemšanas iestādes struktūrvienību priekšnieki. Padomdevēja tiesības ir brīvības atņemšanas iestādes amatpersonai, kuras kompetencē ietilpst notiesāto uzskaitē (*sk. Noteikumu Nr. 345 2. punktu*).

Salīdzinot patlaban spēkā esošo normatīvo regulējumu ar normatīvo regulējumu, kas bija spēkā līdz 2015. gada 31. janvārim, Satversmes tiesa secina, ka saskaņā ar iepriekšējo kārtību priekšlikumu par notiesātajam noteiktā soda izciešanas režīma pastiprināšanu izskatīja un lēmumu pieņēma brīvības atņemšanas iestādes administratīvā komisija (*sk. Kodeksa septīto "A" nodaļu redakcijā, kas bija spēkā līdz 2015. gada 31. janvārim*), kas tika izveidota ar tieslietu ministra rīkojumu. Administratīvās komisijas sastāvā bija: 1) Pārvaldes centrālā aparāta amatpersona; 2) brīvības atņemšanas iestādes priekšnieks; 3) par notiesāto sociālo rehabilitāciju, uzraudzību un drošību atbildīgo brīvības atņemšanas iestādes struktūrvienību priekšnieki; 4) Valsts probācijas dienesta pārstāvis; 5) pašvaldības pārstāvis. Tāpat administratīvajā komisijā ar padomdevēja tiesībām piedalījās brīvības atņemšanas iestādes amatpersona, kas bija atbildīga par notiesāto uzskaiti. Tātad administratīvo komisiju veidoja un tās sastāvā darbojās ne tikai Pārvaldei pakļautas personas.

Turpretī izvērtēšanas komisijas sastāvu ar rīkojumu noteic Pārvaldes priekšnieks. Turklāt izvērtēšanas komisijas sastāvā ir tikai Pārvaldei pakļautas personas, tāpēc var rasties šaubas par procesa objektivitāti. Tāpat pašreizējā kārtība nerada pārliecību par procesa neatkarību, jo izvērtēšanas komisijas lēmuma pamatotību pārbauda vienīgi Pārvaldes priekšnieks.

14.4. Saskaņā ar Kodeksa 50.³ panta piekto daļu notiesāto par atsevišķu rupju soda izciešanas režīma pārkāpumu vai sistemātiskiem pārkāpumiem ar izvērtēšanas komisijas lēmumu var pārvietot no atklātā cietuma uz daļēji slēgtā cietuma soda

izciešanas režīma augstāko pakāpi, bet no daļēji slēgtā cietuma – uz slēgtā cietuma soda izciešanas režīma zemāko pakāpi. Tādējādi soda izciešanas režīma pastiprināšanas priekšnoteikums ir: 1) atsevišķs rupjš soda izciešanas režīma pārkāpums; 2) sistemātiski pārkāpumi.

Kodeksa 70. panta ceturtajā daļā norādīti soda izciešanas režīma pārkāpumi, kuri uzskatāmi par rupjiem, piemēram, citu notiesāto fiziska iespaidošana vai citāda veida pazemošana; alkohola, narkotisko, toksisko vai psihotropo vielu lietošana, glabāšana, izplatīšana; atteikšanās izpildīt iestādes darbinieku likumīgu prasību, kā arī atteikšanās no došanās uz ārstniecības iestādi medicīniskās pārbaudes veikšanai. Savukārt par sistemātiskiem režīma pārkāpumiem uzskatāmi Noteikumos Nr. 423 minētie divas vai vairākas reizes pēdējā pusgada laikā izdarītie notiesāto uzvedības noteikumu pārkāpumi.

Ne Kodekss, ne Ministru kabineta noteikumi, kas reglamentē brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumus, izvērtēšanas komisijas darbības kārtību un lēmumu pieņemšanas kritērijus, neuzliek brīvības atņemšanas iestādes administrācijai pienākumu iesniegt izvērtēšanas komisijai priekšlikumu par soda izciešanas režīma pastiprināšanu gadījumā, kad konstatēts kāds no tā iesniegšanas pamatiem.

Satversmes tiesa secina, ka brīvības atņemšanas iestādes administrācijas priekšlikuma iesniegšana un tā izvērtēšanas kritēriji pēc būtības ir atkarīgi no pašas administrācijas viedokļa par izdarīto pārkāpumu smagumu. Tādējādi dažādās brīvības atņemšanas vietās var būt atšķirīga prakse attiecībā uz to, kādos gadījumos brīvības atņemšanas iestādes administrācijai jāvēršas izvērtēšanas komisijā ar priekšlikumu par soda izciešanas režīma pastiprināšanu.

14.5. Izvērtēšanas komisijas lēmums, ar kuru pastiprināts soda izciešanas režīms, ir cieši saistīts ar notiesātajam piemērotajiem disciplinārsodiem. Proti, izvērtēšanas komisija var lemt par soda izciešanas režīma pastiprināšanu tikai tādā gadījumā, ja notiesātais ir disciplināri sodīts par atsevišķu rupju cietuma režīma pārkāpumu vai sistemātiskiem režīma pakāpumiem.

Brīvības atņemšanas iestādes priekšniekam, uzliekot notiesātajam disciplinārsodu, jāņem vērā Kodeksa 71. un 72. panta, kā arī Noteikumu Nr. 423 XIV nodaļas prasības, proti, jāņem vērā apstākļi, kādos pārkāpums izdarīts, notiesātā uzvedība pirms pārkāpuma, notiesātajam agrāk uzlikto sodu skaits un raksturs, kā arī viņa paskaidrojumi par pārkāpuma būtību. Disciplinārsodam jābūt atbilstošam izdarītā pārkāpuma smagumam un raksturam. Lēmumu par disciplinārsoda uzlikšanu notiesātais var apstrīdēt Pārvaldes priekšniekam, savukārt

Pārvaldes priekšnieka lēmumu var pārsūdzēt Administratīvajā rajona tiesā. Notiesātais, kurš sodīts ar ievietošanu soda vai disciplinārajā izolatorā, Administratīvās rajona tiesas spriedumu var pārsūdzēt Administratīvo lietu departamentam. Līdz ar to notiesātajam ir tiesības pārsūdzēt viņam uzlikto disciplinārsodu tiesā vismaz vienā instancē.

Taču likumdevējs nav paredzējis notiesātajam iespēju aizstāvēt savas aizskartās tiesības taisnīgā tiesā gadījumos, kad izvērtēšanas komisija un Pārvalde nolēmušas pastiprināt soda izciešanas režīmu. Tādējādi soda izciešanas režīma pastiprināšana ir atkarīga no izvērtēšanas komisijas vērtējuma, kurš nav pakļauts tiesas kontrolei. Ar lēmuma par disciplinārsoda pārvērtēšanu tiesā netiek nodrošināta kontrole par soda izciešanas režīma pastiprināšanu, turklāt tie pēc būtības un sekām ir nošķirami. Lēmums par soda izciešanas režīma pastiprināšanu ierobežo tādas notiesātā tiesības, kuras būtu jāaizstāv tiesā.

Tiesības lēmumu par soda izciešanas režīma pastiprināšanu pārsūdzēt rajona (pilsētas) tiesā bija notiesātajiem, kuriem šāda režīma maiņa tika noteikta līdz 2015. gada 31. janvārim ar administratīvās komisijas lēmumu (*sk. Kodeksa 50.¹³ pantu redakcijā, kas bija spēkā līdz 2015. gada 31. janvārim*). Ja tiesa atcēla administratīvās komisijas lēmumu, tad attiecīgā lieta no jauna tika izskatīta nākamajā administratīvās komisijas sēdē.

No Tiesu informācijas sistēmas izriet, ka rajona (pilsētas) tiesas nereti apmierināja notiesāto sūdzības par administratīvo komisiju lēmumiem, ar kuriem tika pastiprināts soda izciešanas režīms. Savos lēmumos tiesas ietvēra secinājumus par to, vai administratīvās komisijas ir ievērojušas Kodeksā noteikto procedūru, izvērtējušas visus apstākļus un, izlemjot jautājumu par soda izciešanas režīma pastiprināšanu notiesātajiem, ņēmušas vērā konkrētā notiesātā uzvedību un izdarīto pārkāpumu raksturu. Tāpat tiesas vērtēja, vai administratīvās komisijas pamatoti ir secinājušas, ka soda izciešanas laikā notiesātie izdarījuši konkrētos pārkāpumus un ir par tiem disciplināri sodīti.

Līdz ar to normatīvais regulējums pirms apstrīdētās normas spēkā stāšanās paredzēja kārtību, kādā tika nodrošinātas notiesātā tiesības uz pieeju tiesai vismaz vienā tiesu instancē, lai tiktu izvērtēts lēmuma par soda izciešanas režīma pastiprināšanu tiesiskums.

14.6. Saeima uzskata, ka likumdevējs ir paredzējis lēmuma par soda izciešanas režīma pastiprināšanu būtībai atbilstošu un efektīvu tiesību aizsardzības mehānismu (*sk. lietas materiālu 29. – 30. lpp.*). Pārvalde norāda: kopš stājusies spēkā apstrīdētā norma, Pārvaldē saņemti tikai 11 notiesāto iesniegumi, kuros

apstrīdēts izvērtēšanas komisijas lēmums par soda izciešanas režīma pastiprināšanu. Ar Pārvaldes lēmumu 10 izvērtēšanas komisiju lēmumi atstāti negrozīti, bet viens lēmums esot atcelts sakarā ar to, ka izvērtēšanas komisija, pieņemot lēmumu, nebija pilnīgi izvērtējusi notiesātā izdarītā pārkāpuma būtību un viņa paskaidrojumus (*sk. lietas materiālu 50. lpp.*).

Lietā nav strīda par to, ka apstrīdētajā normā ietvertais regulējums vienkāršo un paātrina iestādes ietvaros lēmuma par soda izciešanas režīma pastiprināšanu izvērtēšanu. Taču minētie apsvērumi nav uzskatāmi par tādiem, kas nodrošinātu notiesātā tiesības uz lietas objektīvu un neatkarīgu izskatīšanu tiesā.

Satversmes tiesa šā sprieduma 13.2. punktā jau atzina, ka notiesāto personu tiesības uz privāto dzīvi pieder pie tām tiesībām, kuru ierobežojuma pārbaude ir nodrošināma tiesas procesā.

Izveidotais tiesību aizsardzības līdzeklis, proti, soda izciešanas režīma pastiprināšana un attiecīgā lēmuma pārvērtēšana tikai izpildvaras struktūru ietvaros neatkarīgi no tajās īstenotā procesa, nav uzskatāms par tādu, kas atbilstu apzīmējumam “tiesa”. Šāds tiesību aizsardzības līdzeklis nenovērš visus ar lēmuma izvērtēšanas pamatotību saistītos riskus un tādējādi rada šaubas par lēmuma pieņemēja neatkarību un objektivitāti.

Satversmes 92. panta pirmais teikums gadījumos, kad tiek skartas personas tiesības un likumiskās intereses, prasa nodrošināt personai tiesības vērsties tiesā vismaz minimālā apjomā. Šādas tiesības var liegt vienīgi izņēmuma gadījumos, kad iestāde attiecībā uz tai īpaši pakļautu personu pieņem iekšēju lēmumu un netiek skartas šīs personas tiesības un likumiskās intereses Satversmes 92. panta pirmā teikuma izpratnē (*sk. Satversmes tiesas 2014. gada 10. jūnija sprieduma lietā Nr. 2013-18-01 15. punktu*).

Pastiprinot notiesātajam noteikto soda izciešanas režīmu, tiek skartas tādas viņa tiesības, kuru aizsardzībai ir nodrošināma pieeja tiesai. Lai nodrošinātu notiesātajam viņa aizskarto tiesību aizsardzību, viņam jānodrošina vismaz minimālās tiesības vērsties tiesā, t.i., tiesības uz lietas izskatīšanu vismaz vienā tiesu instancē. Tādējādi lēmuma tiesiskums un pamatotība tiktu pārbaudīta tikai tiesību ierobežošanas gadījumos.

Līdz ar to apstrīdētā norma, ciktāl tā attiecas uz lēmumu, ar kuru notiesātā tiesības ir ierobežotas, pastiprinot viņam soda izciešanas režīmu, neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

15. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 32. panta trešo daļu tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Minētā Satversmes tiesas likuma norma Satversmes tiesai piešķir plašu rīcības brīvību izlemt, no kura brīža spēku zaudē tāda norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai. Lemjot par brīdi, kad apstrīdētā norma zaudē spēku, jāņem vērā arī citu personu tiesības un intereses. Turklāt apstrīdētās normas atzīšana par spēku zaudējušu nedrīkst radīt jaunus Satversmē noteikto pamattiesību aizskārumus (*sk. Satversmes tiesas 2016. gada 29. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2015-19-01 17. punktu*).

15.1. Apstrīdētā norma pieņemta 2014. gada 2. oktobrī un stājās spēkā 2015. gada 1. februārī. Tās atzīšana par spēkā neesošu no pieņemšanas brīža vai cita brīža pagātnē uzliktu tiesām pienākumu pārvērtēt jau nodibinātas tiesiskās attiecības. Lai nodrošinātu tiesiskās drošības principu, apstrīdētajai normai nevar noteikt vispārēju atpakaļvērstu spēku.

15.2. Satversmes tiesa atzīst, ka likumdevējam ir nepieciešams laiks, lai varētu novērst šajā spriedumā norādītās normatīvā regulējuma nepilnības. Tāpēc Satversmes tiesai jānosaka termiņš, kādā likumdevējs var apsvērt un izstrādāt nepieciešamos grozījumus normatīvajos aktos.

Lēmums par soda izciešanas režīma pastiprināšanu ir tikai viens no tiem izvērtēšanas komisijas lēmuma veidiem, ar kuriem notiesātajam tiek mainīts soda izciešanas režīms. Tāpēc likumdevējam, ievērojot tā plašo rīcības brīvību normatīvā regulējuma izstrādē un pilnveidē, būtu ieteicams apsvērt visus tos gadījumus, kad tiek mainīts vai atteikts mainīt soda izciešanas režīmu.

Satversmes tiesa atzinusi, ka likumdevējam ir plaša rīcības brīvība, izvēloties piemērotāko regulējumu Satversmē paredzēto pamattiesību īstenošanai. Satversmes tiesa nevar aizstāt likumdevēja rīcības brīvību ar savu viedokli par racionālāko risinājumu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra sprieduma lietā Nr. 2011-03-01 20. punktu un 2012. gada 2. maija sprieduma lietā Nr. 2011-17-03 16. punktu*). Tātad konkrētajā situācijā likumdevējam ir dodams laiks, lai tas, ņemot vērā normatīvo aktu sistēmu, izvērtētu, kā vislabāk nodrošināt notiesāto personu tiesību aizsardzību, ļaujot lēmumu par soda izciešanas režīma pastiprināšanu pārsūdzēt vismaz vienā tiesu instancē.

Apstrīdētā norma ir atzīstama par spēku zaudējušu no 2018. gada 1. janvāra.

15.3. Satversmes tiesas likums piešķir pašai tiesai pilnvaras lemt par sprieduma izpildes nodrošināšanu, proti, noteikt savu spriedumu tiesiskās sekas. Tomēr likums konstitucionālajai tiesai ne vien dod pilnvaras, bet arī uzliek atbildību par to, lai tās spriedumi sociālajā realitātē nodrošinātu tiesisko stabilitāti un noteiktību (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra sprieduma lietā Nr. 2009-43-01 35.1. punktu un 2011. gada 3. novembra sprieduma lietā Nr. 2011-05-01 24. punktu*).

Izskatāmajā pieteikumā norādīts, ka Administratīvo lietu departamenta tiesvedībā ir lieta Nr. 6-7-00041-16 SKA-887/2016, kurā tiek skatīta Jelgavas prokuratūras prokurora blakus sūdzība par Administratīvās rajona tiesas tiesneša 2016. gada 25. februāra lēmumu, ar kuru atteikts pieņemt prokurora pieteikumu par Jelgavas cietuma izvērtēšanas komisijas 2015. gada 21. oktobra lēmuma atcelšanu. Ar minēto lēmumu notiesātais tika pārcelts no slēgtā tipa cietuma augstākās režīma pakāpes uz slēgtā tipa cietuma vidējo režīma pakāpi, un Pārvalde šo lēmumu atstāja negrozītu. Ņemot vērā minēto, vienīgā iespēja aizsargāt notiesātā Germana Peskova tiesības uz taisnīgu tiesu ir atzīt apstrīdēto normu par spēku zaudējušu no brīža, kad radās viņa pamattiesību aizskārums, proti, no apstrīdētās normas piemērošanas brīža.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

1. Atzīt Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.²¹ panta piekto daļu, ciktāl tā attiecas uz lēmumu par soda izciešanas režīma pastiprināšanu notiesātajam, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no 2018. gada 1. janvāra.

2. Atzīt Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.²¹ panta piekto daļu, ciktāl tā attiecas uz lēmumu par soda izciešanas režīma pastiprināšanu notiesātajam Germanam Peskovam, par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no viņa pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš